

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

133:3 • 2013

Praktiker som gör skillnad

Om den verb-inriktade metoden

ELISABETH GRÄSLUND BERG,

Uppsala universitet

CAROLINA DURIEU DU PRADEL, ROSEMARIE FIEBRANZ,

BENNY JACOBSSON, KARIN HASSAN JANSSON, MARIE LENNERSAND,

ERIK LINDBERG, DAG LINDSTRÖM, JONAS LINDSTRÖM, SOFIA LING,

JAN MISPELAERE, LINDA OJA, CHRISTOPHER PIHL, GÖRAN RYDÉN,

MARIA ÅGREN, ANN-CATRIN ÖSTMAN

Varför kan man inte lita på att yrkestitlar vittnar om hur människor försörjde sig under äldre tider, och hur skall man i stället gå till väga för att få veta vad de arbetade med? I den här artikeln argumentar författarna för att historikern bör söka information om praktiker eller, annorlunda uttryckt, om hur kvinnor och män faktiskt använde sin tid. Metoden bygger på insamling av källuppgifter i form av verbfraser och förutsätter samarbete i en omfattning som är ovanlig inom humaniora. Med hjälp av en specialkonstruerad databas kan en rad olika frågeställningar om vardagslivet besvaras, inte minst sådana som rör arbete.

Forskningsprojektet Genus och arbete (Gender and Work, GaW) studerar både vad människor i det tidigmoderna Sverige gjorde för att försörja sig, och hur de förstod och socialt organiserade dessa försörjningspraktiker. Styrkan i projektet ligger i detta kombinerade fokus. Vårt syfte är inte att identifiera och isolerat mäta det betalda och obetalda arbetet, inte heller att identifiera och isolerat studera idéer om arbete. I stället studerar vi konkreta praktiker (tidsanvändning) i deras kontexter och ställer frågan hur just dessa praktiker förstods och organiserades samt vilka konsekvenser de fick, på såväl kort som längre sikt. Detta

Artikeln har granskats av två externa lektörer enligt modellen double blind peer review.

Fil. dr Elisabeth Gräslund Berg, fil. mag. Carolina Durieu du Pradel, fil. dr Rosemarie Fiebranz, fil. dr Benny Jacobsson, doc. Karin Hassan Jansson, doc. Marie Lennersand, doc. Erik Lindberg, prof. Dag Lindström, fil. dr Jonas Lindström, fil. dr Sofia Ling, fil. dr Jan Mispelaere, doc. Linda Oja, fil. dr Christopher Pihl, prof. Göran Rydén, prof. Maria Ågren och akademilektor Ann-Catrin Östman ingår alla i projektet "Genus och arbete i det tidigmoderna Sverige" som finansieras genom ett Wallenberg Scholar-anslag från Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse (2010–2014).

vägval bottnar, teoretiskt, i uppfattningen att vardagliga praktiker är det som konstituerar mänskligt liv. Vi hävdar att det är genom att klarlägga praktikerna och ta dem på allvar som vi kan vinna ny kunskap om människors levnadsvillkor och om de samhällsprocesser som kännetecknade tidigmodern tid.¹⁷

I den här artikeln skall vi enbart diskutera de metodiska överväganden som ligger bakom GaW-projektet. I centrum står den verb-inriktade metoden: varför vi utvecklat den och hur vi konkret använder den. I artikelns första del diskuterar vi således vilken typ av information som är mest vittnesgill, när det gäller att utforska tidigmodernt arbete. Det handlar med andra ord om validiteten i metoden. Men ett vetenskapligt tillvägagångssätt skall också vara effektivt. Vi lyfter fram den konflikt som kan uppstå mellan validitet och effektivitet, och presenterar den lösning vi har valt, nämligen en specialkonstruerad databas som stöder verbmetoden. Slutligen så måste historiska metoder ta hänsyn till det faktum att inte allt det man brukar kalla verklighet blir synligt i de historiska källorna.¹⁸ Vi resonerar kring vad denna källkritiska insikt innebär för forskningsområdet arbete och kön. Vi avslutar den första delen med att utifrån ett konkret exempel diskutera hur de uppgifter, som samlas in enligt denna metod, kan användas.

I artikelns andra del rör vi oss mot en annan dimension av verbmetoden, nämligen hur den står i samklang med och stöder de teoretiska antaganden som styr undersökningarna inom GaW. Vi belyser detta genom att koppla samman frågan om försörjningspraktiker med Judith Butlers syn på hur praktiker skapar skillnad och bidrar till social avläsbarhet, med Michel de Certeaus syn på vikten av att studera "det singulära", samt med Amartya Sens begrepp *capabilities*.

Inom tidigare forskning har det framförts att genus, och särskilt föreställningen om två tydligt åtskilda kön, fick stort genomslag först

17. För en presentation av projektet, se Maria Ågren, "Genus och arbete i det tidigmoderna Sverige", *Historisk tidskrift* 132:1 (2012) s. 55–64, samt projektets webbplats, <<http://gaw.hist.uu.se>>. GaW-projektet inbegriper ca 15 olika forskare, som bidrar med var sitt delprojekt. Givetvis uppstår det inom varje sådant delprojekt en rad metodologiska och teoretiska överväganden som hänger samman med den specifika fråga, den specifika källsituation och det specifika forskningsläge som är aktuellt för just det delprojektet. Vi kommer inte att gå in på alla dessa överväganden utan i stället koncentrera oss på dem som är gemensamma för projektet i dess helhet.

18. För det källkritiska kriteriet synlighet, se Maria Ågren, "Synlighet, vikt, trovärdighet – och självkritik: några synpunkter på källkritikens roll i dagens historieforskning", *Historisk tidskrift* 125:2 (2005) s. 249–262.

mot slutet av den tidigmoderna tiden.¹⁹ Det fanns ju många betydelsefulla organisations- och sorteringsprinciper i den tidigmoderna världen (ålder, kön, civilstånd, hushållsposition, korporationstillhörighet, stånd etc.) varav kön bara var en. För att reda ut om detta stämmer undersöker vi vilken vikt föreställningar om kön hade för människors försörjning före 1800. Men för att kunna göra detta behöver vi information om hur försörjningspraktikerna faktiskt såg ut.²⁰ Verbmotoden utgör, som vi strax skall utveckla, en förutsättning för att komma åt dessa praktiker.

Vad är arbete och vilken typ av information vittnar om arbete i det förflutna?

Det är inte självklart vad man skall mena med arbete, särskilt inte om man avser att undersöka en längre tidsperiod och, i princip, ett samhälle i dess helhet. Begreppet behöver vara avgränsat så att det fungerar både år 1550 och år 1800, för alla samhällsskikt, och för båda könen. Att arbete inte kan göras liktydigt med avlönat arbete torde därmed vara uppenbart; det skulle utdefiniera en mycket stor del av allt arbete som utfördes kring exempelvis år 1600. Arbete kan inte heller göras liktydigt med det som tas upp i yrkesstatistik, eftersom sådan saknas för det tidigmoderna samhället. Dessa omständigheter, som hänger samman med det tidigmoderna samhällets karaktär och källor, gör onekligen forskningsuppgiften svårare.

Ett sätt att försöka lösa dessa problem har utvecklats i en forskargrupp i Cambridge. Man kan beskriva deras ansats som ett försök att i efterhand skapa en sorts yrkesstatistik genom att länka samman uppgifter om de mer väldokumenterade 1800- och 1900-talen med jämförbara data för äldre perioder. För tiden före 1800 har man valt att samla in uppgifter om mäns yrkestitlar från hela landet; uppgifterna kommer dels ur folkräkningarna, dels ur doplängder i vilka faderns yrke regelmässigt noterades. Med ledning av detta fördelas befolkningen på olika näringar.²¹ Arbete blir här liktydigt med vad de, som hade yrkestitlar, kan antas ha

19. Se Thomas Laqueur, *Om könsens uppkomst: hur kroppen blev kvinnlig och manlig* (Stockholm & Stehag 1994) och den stora diskussion som har följt på detta arbete.

20. Jämför det dubbla syftet i Gunlög Furs bok *A nation of women: gender and colonial encounters among the Delaware Indians* (Philadelphia 2009) s. 2: "[...] this book is a history both of the significance of gender in Lenape/Delaware encounters with Europeans, and of women in these encounters."

21. <<http://www.geog.cam.ac.uk/research/projects/occupations>> (7/5 2013).

gjort. Ytterst sett syftar kartläggningen till att uppskatta produktivitet, ekonomisk tillväxt och strukturell förändring över mycket lång tid.

Skulle Cambridgegruppens tillvägagångssätt ha kunnat passa för GaW? Vi menar att så inte är fallet. Ett uppenbart skäl är förstas att vi inte undersöker produktivitet och tillväxt. Men det finns även andra orsaker. För det första förutsätter Cambridge-metoden att de som arbetade hade ett eller möjligen två entydiga yrken. För det andra förutsätter den att avsaknad av yrkestitel signalerar avsaknad av arbete (vilket ju egentligen är en *e silentio*-slutsats). För det tredje förutsätter den att yrkestiteln är vittnesgill, det vill säga att den verkligen säger något om vad personen i fråga arbetade med. Det är möjligt att dessa antaganden är rimliga för Englands del, men vi har goda skäl att hävda att de inte är det för Sverige.

Vi vet nämligen att de flesta människor saknade precis yrkestitel, men att detta inte betydde att de inte arbetade. Detta gäller inte minst inom agrarsektorn, liksom för kvinnor som grupp betraktad. Det fanns helt enkelt färre yrkestitlar på landet än i städerna, och betydligt färre titlar bland kvinnor än bland män.²² Detta är naturligtvis ett stort problem om man vill veta något om kvinnors försörjningsarbete i det tidigmoderna Sverige, där agrarsektorn dominerade. Ett fokus på titlar skulle säga oss att de flesta kvinnor arbetade som matmödrar eller pigor, men vad det faktiskt innebar skulle vi inte veta något om.²³

Vi vet också att många människor i det tidigmoderna Sverige var mångsysslare, verksamma inom en rad olika områden. Detta gällde både

22. En jämförelse av 1600-talets Hammerdal (Jämtland) och 1700-talets Örebro visar att det i båda miljöerna fanns fler manliga yrkesbeteckningar än kvinnliga, och att det fanns fler yrkesbeteckningar över huvud taget i stadsmiljön än på landsbygden. Källor: Hammerdals tingslag, Dombok 1649–58, Östersunds Landsarkiv (totalt 15 unika yrkestitlar varav 14 manliga); Örebro Rådhusrätt och magistrat, Dombok 1756, Uppsala Landsarkiv (totalt 88 unika yrkestitlar varav 85 manliga).

För liknande observationer om England, se Margaret R. Hunt, *The middling sort: commerce, gender, and the family in England 1680–1780* (Berkeley, Los Angeles & London 1996) s. 130; Michael Roberts, "Words they are women, and deeds they are men: images of work and gender in early modern England", i Lindsey Charles & Lorna Duffin (red.) *Women and work in preindustrial England* (London 1985).

23. Sten Carlssons arbete *Fröknar, mamseller, jungfrur och pigor: ogifta kvinnor i det svenska ståndssamhället* (Uppsala 1977) är på många sätt ett pionjärarbete i det att Carlsson problematiserar kvinnotitlars innebörd och förändring över tid (särsk. s. 16, 40, 53, 58, 62, 68). Det samma kan sägas om flera andra av Carlssons arbeten: de har uppenbar relevans för GaW, även om Carlsson inte fokuserar på tidsanvändning. Det samma kan sägas om ett nyligen påbörjat avhandlingsarbete vid Historiska institutionen, Stockholms universitet, av Carl-Michael Carlsson.

kvinnor och män.²⁴ Även om de ibland kanske hade en titel, så är den snarast bedräglig eftersom den skymmer bredden i det faktiska försörjningsmönstret.

Vi vet, slutligen, att många yrkestitlar var vaga, mångtydiga och därmed inte så upplysande. Detta blir särskilt tydligt i de fall då man vet vad en person med en viss yrkestitel faktiskt har utfört för arbete. Påfallande ofta hade män en yrkestitel som inte överensstämde med den syssla som de påstods göra eller vilja göra. Det framgår bland annat i suppliker till Stockholms handelskollegium. Hit vände sig till exempel män som hellre ville få tillstånd att driva krog i Stockholm än att arbeta med sådant som de ursprungligen lärt sig eller med sådant som deras yrkestitlar indikerar att de borde ha arbetat med. Som en man som kallade sig vedbärare²⁵ och som handelskollegium betecknade som avskedad ryttare,²⁶ eller en brädräknare och inspektör som anhöll om att få sälja mat och dryck på sin egendom med motiveringen att han i övrigt tjänade så dåligt,²⁷ eller en skomakare som helt enkelt anhöll om att få slippa att bedriva det olönsamma hantverk han lärt sig och i stället starta ett bränneri.²⁸

Ett annat exempel på denna mångtydighet är att det ibland kan vara oklart om en titel över huvud taget skall betraktas som en yrkestitel. Landsbygdens män uppträdde ju ofta med epitetet bonde. Detta var på 1600- och 1700-talen kanske främst en markering av ståndstillhörighet som inte sade något om hur de använde sin tid i försörjningssyfte. I vissa fall kan det dock vara rimligt att se bonde som yrkesbeteckning.²⁹ Detta skapar mångtydighet och osäkerhet om titlarnas innebörd.

Konfronterad med dessa svårigheter bör man ta ett steg tillbaka och ställa sig frågan om inte yrkestitlarnas ofta oklara relation till försörjningspraktiker säger något väsentligt om tiden. Säger den inte att många människor saknade entydiga yrken och att de därför inte *kan* karaktäriseras och grupperas med hjälp av yrkestitlar? Säger den inte att man som

24. Carl-Johan Gadd, *Den agrara revolutionen 1700–1870: det svenska jordbrukets historia* (Stockholm 2000) s. 53–58.

25. Supplik 30/11735 i, Suppliker 1667–1735 (EVII:1), Handelskollegium, Stockholms stadsarkiv (SSA). Detta och följande ex. hämtade från Sofia Lings delprojekt.

26. Ins. d. 3/4 1735 i, Suppliker 1667–1735 (EVII:1), Handelskollegium, SSA.

27. Utdrag utur Stockholms stads handels collegii Protocoll [...] 20 Aug. 1745, bifogat en supplik 30/5 1749 i, Suppliker 1743–1749 (EVII:4), Handelskollegium, SSA.

28. Supplik 26/10 1667 i, Suppliker 1667–1735 (EVII:1), Handelskollegium, SSA.

29. Thomas Lindkvist, "Bonden i lagen", i Britt Liljewall (red.), *Agrarhistoria på många sätt: 28 studier om människan och jorden: festskrift till Janken Myrdal på hans 60-årsdag* (Stockholm 2009) s. 57–72.

forskare måste börja i att fråga sig vad människor faktiskt gjorde? Med en sådan utgångspunkt kan man sedan närma sig de tidigmoderna titlar, som ibland finns, och fylla dem med innehåll.³⁰

Vår förkunskap om den tidmoderna tiden säger oss att vi egentligen inte behöver ställa frågan *om* människor arbetade för sin försörjning i Sverige, för det gjorde praktiskt taget alla.³¹ De enda undantagen var de som inte kunde arbeta, exempelvis mycket små barn, mycket gamla samt sjuka och handikappade. Det behöver inte beläggas att människor arbetade, och det går inte att yrkesgruppera dem eller att mäta yrkesgruppernas storlek. I stället bör vi fråga oss vad människor gjorde när de försörjde sig.

Denna slutsats, som inspirerats av Sheilagh Ogilvies *A Bitter Living*,³² har föranlett GaW-gruppen att söka information om hur människor använde sin tid i försörjningssyfte. Rent konkret handlar det om att söka efter information i källorna som ofta, men inte alltid, ges den språkliga formen av en verbfras. Det är uttryck som baka rågröd, sälja strömming, förestå gästgiveri, frakta likkista, vakta skuta, tjänstgöra som amma, ansvara för fatatur, besiktiga stängsel, befalla legopiga och så vidare. Sådana uppgifter kan man finna i många olika typer av historiska källor; hittills har vi främst arbetat med domböcker från olika områden och olika typer av rättsinstanser, men även suppliker, sockenstämmoprotokoll, räkenskaper och kvitton är användbara. Så långt det går försöker vi ringa in utsagor om faktiskt utfört arbete, snarare än utsagor om hur arbete bör gå till. Det skall inte förnekas att det finns gränsdragningsproblem,³³ men i stort sett har det fungerat bra att identifiera konkreta och detaljrika uppgifter om människors arbetspraktiker.

Vi har valt att kalla denna metod för den verb-inriktade metoden, till skillnad från den ansats som Cambridge-gruppen valt och som, på grund av dess fokus på yrkestitlar, kan kallas substantiv-orienterad.

30. Eftersom GaW-projektet i databasen registrerar uppgifter om yrkestitlar, när sådana förekommer i källmaterialet, finns således möjligheten att göra denna typ av analys.

31. Margaret R. Hunt, *Women in eighteenth-century Europe* (Harlow m. fl. 2010) s. 168: "In medieval and early modern Europe, and well into the nineteenth century [...], almost all women worked, and [...] large numbers of them [...] worked for pay."

32. Sheilagh Ogilvie, *A bitter living: women, markets, and social capital in early modern Germany* (Oxford 2003).

33. För en mer detaljerad beskrivning av dessa gränsdragningsproblem, se Rosemarie Fiebranz, Erik Lindberg, Jonas Lindström & Maria Ågren, "Making verbs count: the research project 'Gender and Work' and its methodology", *Scandinavian economic history review* 59:3 (2011).

Den verb-inriktade metoden bygger alltså på en definition av arbete som lyder ”sådan tidsanvändning som syftar till försörjning”. Vi menar att uppgifter om sådan tidsanvändning/sådana praktiker är de som är mest relevanta, om det övergripande syftet är att studera människors arbete under längre tidsrymder. Den verb-inriktade metoden ger oss alltså grundläggande information om försörjningspraktiker. Med detta som bas kan vi gå vidare och ställa frågor om och hur praktiker gjorde skillnader (se vidare nedan).

Samarbete, infrastruktur, kvalitet

Effektivitet är en väsentlig del av vad metod handlar om. Forskaren vill hitta uppgifter som vittnar om just det, som han/hon söker kunskap om, och vill samtidigt att uppgiftsinsamlandet skall gå så snabbt och smidigt som möjligt. Men att leta reda på uppgifter om faktisk tidsanvändning är mycket tidsödande. Det är sannolikt ett viktigt skäl till att det sällan har gjorts på bred front. Validitet och effektivitet kan alltså komma i konflikt med varandra, och i värsta fall kan konsekvensen bli att man använder de uppgifter som är lättåtkomliga snarare än de som är relevanta för frågan – men svårfångade.

Mot bakgrund av detta har GaW-projektet valt att samarbeta kring den tidsödande insamlingen av data. Vi har dessutom låtit Demografiska Databasen i Umeå bygga en relationsdatabas (databasen GaW) som är specialutformad för att lagra och analysera uppgifter om arbetspraktiker i det tidigmoderna Sverige. Projektets medlemmar hjälps åt att söka de nålar i höstacken, som uppgifter om utfört arbete utgör, och att registrera dem i databasen. En stor grupp av historiker som har olika erfarenheter och som väljer att samarbeta kan tillsammans attackera frågan på ett sätt som enskilda forskare inte klarar av. Att vi dessutom har tillgång till avancerad infrastruktur gör uppgiften än mer hanterbar.³⁴

Tre punkter behöver betonas: 1) Den verb-inriktade metoden handlar inte om att mekaniskt och kontextlöst samla in verbfraser. 2) Metoden möjliggör, genom sin koppling till den specialkonstruerade databasen, analys av stora mängder data. 3) Metoden är ett redskap av många i historikerns verktygslåda. Den innebär inte att alla andra typer av uppgifter definitionsmässigt utrangeras såsom ointressanta. Låt oss utveckla dessa punkter.

34. *Ibid.*

Det finns ibland uppgifter i källorna som inte har formen av en verbfras men av vilka man ändå med stor säkerhet kan dra slutsatsen att en arbetsaktivitet utförts. Det bästa exemplet på detta är lönelistor. Sådana kan ju innehålla uppgifter av typen "hustru Karin, en halv daler för två dagars tvätt av lakan". Att av detta dra slutsatsen att hustru Karin tvättade i två dagar förefaller helt oproblematiskt; det faktum att någon betalade henne vittnar ju om att arbetet verkligen utfördes. Uppgifter av detta slag kan omformuleras som verbfrasen "att tvätta lakan". Den verb-inriktade metoden är alltså inte mekanisk, utan förutsätter att insamlaren är en reflekterande person med goda insikter i material och tid. Det vi vill fånga in är människors försörjningspraktiker, och även om dessa ofta ges formen av en verb-fras så är detta inget absolut krav.

Metoden leder inte heller till kontextlöshet. Detta beror på hur databasen är utformad. Här lagras i deras helhet alla de fall, som forskarna valt ut såsom varande av intresse.³⁵ Dessutom görs ytterligare ett tretio-tal faktorer i fallen sökbara genom att forskarna i sitt analysarbete markerar dessa. Det innebär att man med hjälp av databasen kan söka ut verbfraser av en viss typ, och koppla dem till faktorer som exempelvis ålder och kön på dem som utförde aktiviteten. Man kan till exempel få svar på frågan "Vilket kön hade de, som hade ansvar för att vakta barn?" Men man kan även för varje enskild verbfras ta fram fallet i dess helhet för att studera det sammanhang i vilket arbetet utfördes.

Med sin intima koppling till den specialbyggda databasen möjliggör den verb-inriktade metoden analys av stora mängder uppgifter (i nuläget kring 75 000).³⁶ Som vi skall utveckla nedan, är tillgång till många uppgifter en viktig förutsättning för analysen av om och hur arbete bidrog till att skapa könsskillnad. Men även för andra frågor är det en stor tillgång att ha många belägg. Vi har valt att samla uppgifter ur handskrifter

35. Fallen utgörs av avgränsbara utsnitt ur olika slags källmaterial. Vårt vanligaste källmaterial är domböcker, då utgörs ett fall av ett rättsärende. Kontexten, från källsynpunkt, är därmed sammanhållen från början. För varje fall lagrar vi ett bokstavstroget utdrag från källtexten, i vilket försörjningsaktiviteter (verbfraser) och deras utförare märks upp. Därtill registreras ytterligare data och tolkningar gällande aktiviteternas och källans kontext: tid och plats, personbeteckningar (bl. a. yrkestitlar), civilstånd, relationer mellan individer, geografiska namn m. m. För återsökbarhet registreras noggranna arkivreferenser. I många fall lagrar vi dessutom digitala foton av källstället i databasen.

36. Databasens storlek kan uttryckas på olika sätt. Denna siffra avser mängden insamlade uppgifter som kan kombineras på olika sätt (februari 2013). Antalet verbfraser var vid samma tidpunkt ca 4 800. I princip kan varje verbfras ha ca 30 kontextuella uppgifter knutna till sig, men det är långt ifrån alltid som fallen är så informativa.

och tryckta källsamlingar från ett strategiskt urval av områden (se Tablå 1). Det strategiska ligger i att vi har försökt täcka in både land och stad, och olika geografiska områden inom det dåvarande Sverige. Vi försöker också fånga in såväl sådana miljöer som bör ha påverkats av tidens många förändringar, som sådana miljöer som kan antas ha haft mindre påverkade försörjningsmönster.

TABLÅ 1. *Områden och källserier från vilka databasen GaW hämtar sina uppgifter om arbetspraktiker*

1572–1610, Gripsholms kungsgårdsräkenskaper
 1574–1610, Julita kungsgårdsräkenskaper
 1590–1699, Domkapitlet i Västerås
 1590–1699, Stockholms stad (olika rättsinstanser)
 1600–1730, Siende häradsrätt
 1600–1800, Samling av fall i vilka våldtäktsanklagelser framförs, hela landet
 1602–1605, Östra härads rätt, Njudung
 1604–1613, Kållands häradsrätt
 1635–1688, Göta Hovrätt
 1638, Uppland, olika rättskretsar
 1646–1699, Hammerdals tingslag
 1650–1652, Örebro Rådhusrätt och magistrat
 1650–1730, Östra härads rätt, Njudung
 1650, 1690, 1750, Linköpings Rådhusrätt och magistrat
 1650, 1690, 1750, Norrköpings Rådhusrätt och magistrat
 1650–1750, Snevringe häradsrätt
 1650–1750, Stockholms kämnärsrätter
 1650–1750, Suppliker till Handelskollegium
 1650–1750, Suppliker till Stockholms rådhusrätt och magistrat
 1668–1669, Öster Malma gårdsräkenskaper
 1678–1695, Ekenäs stads dombok
 1685–1710, Svea livgarde, regementsexpeditionen, domböcker
 1690–1691, Örebro Rådhusrätt och magistrat
 1756, 1759, Örebro Rådhusrätt och magistrat
 1743–1788, Örebro Accisrätt
 1728–1745, Stora Malms sockenstämma
 1736–1750, Orsa sockenting

Ytterligare källor kan komma att bli aktuella, särskilt från Finland

Slutligen: den verb-inriktade metoden innebär inte att man stirrar sig blind på verbfraser. Poängen är snarare att vara mycket noga med att skilja på uppgifter om vad som faktiskt gjorts och uppgifter som handlar om hur saker och ting bör göras. Att vi till exempel inte registrerar uppgifter från lagar eller rådgivningslitteratur i databasen betyder inte att vi inte tar hänsyn till sådan information i vår historiska analys; den är en viktig del av kontexten. Arbetspraktiker operationaliseras till verbfraser, eller jämförbar information, men begränsar inte vårt tänkande om tiden och dess människor.

Synligt och osynligt arbete

Även om den verb-inriktade metoden ger oss ett mycket säkrare grepp om det vi vill veta något om – hur människor använde sin tid i försörjningssyfte – så kvarstår ändå några besvärande omständigheter som påverkar vilka praktiker som blir synliga i källmaterialet. Det handlar dels om statsmaktens skatteintressen och de förvridande effekter dessa kan ha haft på vad som syns i källorna. Det handlar dels om förekomsten av så kallade *domesticity*- och respektabilitetsideal och den eventuella underrapportering av kvinnors arbete som de kan ha orsakat.

Som nu senast James C. Scott visat, finns det samhällen där människor medvetet går in för att hitta försörjningskällor som beskattningmakten, det vill säga staten, inte kan se.³⁷ Liknande förhållanden har naturligtvis funnits även längre tillbaka i tiden, och kan vara en delförklaring till folkomflyttningar och kolonisationsrörelser: man ville inte bli föremål för beskattning. Men även inom väletablerade och till synes välkontrollerade områden fanns det försörjningsaktiviteter som valts just för att staten inte kunde eller brydde sig om att beskatta dem. Det är viktigt för GaW att ha detta i åtanke, eftersom människor som försörjde sig på sådana sätt förmodligen är mer osynliga i källorna. Det samma kan sägas om olagliga försörjningsaktiviteter; man får utgå ifrån att dessa var vanligare än vad källorna antyder.

Det finns också en möjlighet att man under tidigmodern tid och inom vissa samhällsskikt såg det som misskrediterande för familjen om dess kvinnliga medlemmar arbetade, i synnerhet om det handlade om gifta kvinnor som arbetade mot betalning i det offentliga rummet. Sådana

37. James C. Scott, *The art of not being governed: an anarchist history of upland Southeast Asia* (New Haven & London 2009). Tack till Leif Runefelt som framfört denna synpunkt till GaW-projektet.

ideal skulle kunna leda till att man till varje pris försökte dölja sådant arbete, med följderna att kvinnors arbetsaktiviteter drabbades av en systematisk underrapportering i källorna. Detta är ett viktigt källkritiskt memento.³⁸ Samtidigt måste det framhållas att man egentligen inte vet om sådana *domesticity*-ideal fanns i Sverige före år 1800, eller, om de fanns, inom vilka sociala skikt och miljöer som de var verksamma.³⁹ Detta är en typ av fråga som den verb-inriktade metoden är väl lämpad att besvara.

Sheilagh Ogilvies studie *A bitter living* bygger på en "work database" (med 2 828 arbetsaktiviteter) uppbyggd på liknande sätt som GaW. Även hon redogör för de källkritiska problem som måste bemästras för att få en bättre bild av mäns och kvinnors arbete under tidigmodern tid. Hon identifierar en rad omständigheter som gör vissa kategorier mer synliga i källorna (som hushållsföreståndare), medan andra är mindre synliga. Hennes slutsats är att databaser av det slag hon byggt upp ger en serie ögonblicksbilder, men att andra, mer konventionella källor (som befolkningsstatistik) är behäftade med samma problem.⁴⁰

Konkretion

Låt oss stanna upp och med hjälp av ett konkret exempel illustrera resonemanget så här långt. Exemplet är hämtat från Örebro Accisrätt från 1740-talet och handlar om en kvinna som anklagats för att ha betalat för lite accis för en gris.

At sådant icke upsäteligen skiedt, utan skall hustrun sedan hon förut, af sin grannhustru Rådmannens Borells käreste, madame Maria Debesche, giordt sig underrättad, huru mycket uti accis för ett ungswin betalas bör, *försändt sin son*, en liten Scholae pilt, med fyra styfwer till accis kammaren, *ungswinet at föraccisa*, men gässen af oförstånd och then wana husfolcket haft, att kalla thetta swin, som war thet endaste, för gris i stället för ungswin, begärt få tulla eller accisa för en gris [---]⁴¹

38. Karin Hassan Jansson, "Föreställningar om kön och arbete – några forskningsteman", i Benny Jacobsson & Maria Ågren (red.), *Levebröd: vad vet vi om tidigmodern könsarbetsdelning?* (Uppsala 2011) s. 244. Se även Leonore Davidoff & Catherine Hall, *Family fortunes: men and women of the English middle class 1780–1850*, ny utg. (London 2002) s. 307.

39. Kekke Stadin, *Stånd och genus i stormaktstidens Sverige* (Lund 2004) s. 143, 157, 256, 260–263; Hassan Jansson (2011); Maria Ågren, "Inledning: genus och arbete under tidigmodern tid", i Jacobsson & Ågren (red.), (2011) s. 18.

40. Ogilvie (2003) s. 22–36

41. Örebro Accisrätt, Accis-Rätts Protokoll 1743, 1745–49, 1763–68, Acta till A.R.P. 1777–87, s. 499–500v (2/II 1749). Uppsala Landsarkiv. Vår kursiv.

I fallet har två verbfraser markerats vilka är av intresse för frågan om hur arbete fördelades i det tidigmoderna samhället. Den anklagade kvinnan hade inte själv gått till acciskammaren, framkommer det, utan hade sänt sin lille son; den som faktiskt utfört arbetet i fråga var, således, barnet. Dessa båda aktiviteter – att sända någon i ett ärende, att betala accis för en gris – är i sig kanske inte så uppseendeväckande. Icke desto mindre belyser de två viktiga omständigheter: att ålder är en central aspekt för förståelsen av tidigmodernt arbete, och att befälsrelationer (att kunna befälla och därmed verka genom andra människor) är en annan. Men framför allt visar fallet att man måste komma ned på denna detaljnivå för att kunna se vem som faktiskt gjorde vad. När det kom till kritan så var det varken husbonden eller matmodern som gick till acciskammaren, utan ett barn. Arbete, som eljest skulle ha förblivit osynligt, blir alltså synligt och möjligt att analysera med den verb-inriktade metoden.⁴²

Hur kan man då vidareutveckla analysen av den i och för sig magra information om arbete som vi hittat i detta fall? Tack vare databasen kan man å ena sidan göra kvantitativa analyser av samband och av förändring över tid. Vilken bild får vi av hur befälsordningen såg ut i samhället, om vi ur databasen plockar fram samtliga fall där en person beordrar en annan person att göra något? Var det lika vanligt att mödrar sände söner i ärenden som att fäder sände döttrar? Hur vanligt var det att man sände människor som över huvud taget inte ingick i det egna hushållet? Vad säger detta i så fall om hushållets roll som organisatorisk enhet? Fanns det några tydliga mönster och förändrades de över tid? Detta är några följdfrågor som GaW-projektet är intresserat av.

Men man kan å andra sidan använda databasen även på andra sätt. Den är till exempel en tillgång för den som vill identifiera vissa typer av arbetsaktiviteter i deras kontext. Således ger det ovan nämnda fallet information om vem den anklagade hustruns granne (och kanske väninna) var, från vilken hon skall ha fått den aktuella informationen. Sociala relationer kommer ofta till uttryck i fallen, just eftersom arbetspraktiker alltid är inflätade i sociala relationer.

Ytterligare ett sätt att använda databasens information är förstås att göra språk- eller begreppshistoriska analyser kopplade till arbete och försörjning. Då utnyttjar man det faktum att databasen är en språklig kor-

42. Jfr Ogilvie (2003) s. 24.

pus som innehåller stora mängder text, vilken återspeglar hur dåtidens människor talade om arbete och arbetsrelaterade frågor – och hur de inte talade. En reflektion som vi gjort inom GaW är till exempel att begreppet hushåll, som uppfattas som så centralt i forskning om tidigmodern tid, faktiskt relativt sällan kommer till explicit uttryck i källorna.

Verbmetoden handlar alltså ytterst sett om att registrera människors tidsanvändning. Denna metod kan förstås överföras till alla möjliga studier av mänskliga praktiker. Det måste inte handla om tidsanvändning som syftar till försörjning, det vill säga arbete; det kan lika gärna handla om tidsanvändning som syftar till nöje och avslappning. Det centrala är vad man gör. Metoden torde alltså vara användbar för all forskning om praktiker, oberoende av tid, plats och typ av praktik. Den är inte bunden till någon speciell teori utan kan kombineras med olika teoretiska angreppssätt (se nedan).

Verb-metoden har dock omsatts på ett speciellt kraftfullt sätt inom GaW i och med att den här är kopplad till den specialbyggda databasen som innehåller stora mängder källtext från det tidigmoderna Sverige. En sådan korpus kan användas för att besvara en rad olika frågor, som inte nödvändigtvis måste handla om praktiker, men som lånar sig väl till att göra det.

Praktiker och kön

Enligt Judith Butlers sätt att se, är det genom performativa praktiker som skillnader mellan människor skapas, upprätthålls och ges mening. Praktikerna och den tolkningsram som gör praktikerna begripliga uttrycker tillsammans föreställningar om vad som är viktiga skillnader i ett samhälle. Är till exempel könsskillnad viktig, eller spelar den ingen roll alls? I och med att praktiker upprepas, efterhärmas (citeras) och blir till rutiner ter de sig allt mer självklara, och framstår som uttryck för naturgivna skillnader för dem, som är införstådda med tolkningsramen. Praktiker som inte stämmer med tolkningsramen ter sig å andra sidan svårkategoriserade eller obegripliga. Härigenom utsätts människor för en konformitetspress som reducerar variationen i mänskliga praktiker och uttryck. Det är detta Butler kallar genusmaskineri och det påminner om Rubins nu klassiska formulering att genus är det, som tonar ned skillnader (inom gruppen män och inom gruppen kvinnor) och som samtidigt överdriver skillnader (mellan de båda grupperna). Men Butler

understryker samtidigt att praktiker och tolkningsramar trots allt kan förändras.⁴³

Den betoning som Butler, bland andra,⁴⁴ lägger vid social begriplighet eller avläsbarhet är intressant ur ett tidigmodernt perspektiv. Vi vet nämligen att det yttre – såväl beteende som klädedräkt och annat – tillmättes stor betydelse i det tidigmoderna samhället. Vi tror oss också veta att detta berodde på ståndssamhällets sofistikerade särhållande av människor från olika sociala skikt, åldersgrupper, civilstånd, kön och så vidare. I ett samhälle av detta slag var det helt enkelt mycket viktigt att var och en genom sitt yttre tydligt signalerade vem han/hon var. Annars visste man inte hur man skulle agera gentemot varandra. Uppförandekoderna var alltså länkade till människors grupptillhörighet.⁴⁵ Men ett tydligt yttre agerande var även viktigt av andra skäl, till exempel för att skydda rättigheter i ett samhälle som saknade en mer sofistikerad form av skriftlighet. I ett sådant samhälle måste man hävda sin rätt genom ett tydligt yttre agerande.⁴⁶

Detta ställer människors arbetspraktiker i en ny dager. De handlade inte bara om försörjning i snäv ekonomisk bemärkelse, utan var också delar i komplicerade sociala samspel. Så betraktat blir en studie av försörjningspraktiker också en studie av vilken innebörd det hade att en viss människa sågs arbeta med en viss uppgift, snarare än med en annan. I ett fall i databasen GaW framgår hur en pojke och en hustru bar ett tungt köttstycke på gatan. De kunde inte dölja att det var det de gjorde; den fysiska ansträngningen syntes tydligt i deras kroppar. Att bära tunga

43. Judith Butler, *Genus ogjort: kropp, begär och möjlig existens* (Stockholm 2006) s. 9–72, 204–245; Gayle Rubin, "The traffic in women: notes on the 'political economy' of sex", i Reina R. Reiter (red.), *Toward an anthropology of women* (New York 1975).

44. Candace West & Don H. Zimmerman, "Doing gender", *Gender & society* 1:2 (1987), s. 133.

45. Karin Sennefeldt, "Runaway colours: recognisability and categorization in Sweden and early America, 1750–1820", i Göran Rydén (red.), *Sweden in the eighteenth-century world: provincial cosmopolitans* (London [kommande]); Jonas Liliequist, "Att inte kunna föreställa sig är att inte kunna leva: om personlighet, identitet och kön i 1600- och 1700-talets Sverige", i Tom Ericsson & Agneta Guillemot (red.), *Individ och struktur i historisk belysning: festskrift till Sune Åkerman* (Umeå 1997); Erling Sandmo, "Et virkeligt mandfolk: teorier om kjønn i det tidlig-moderne Europa", *Historisk tidskrift* 115:4 (1995); Dror Wahrman, *The making of the modern self: identity and culture in the eighteenth-century England* (New Haven 2004).

46. Maria Ågren *Att hävda sin rätt: synen på jordägandet i 1600-talets Sverige, speglad i institutet urminnes hävd* (Stockholm 1997) s. 191–201. Märk särskilt s. 197: "hur människor skulle bete sig som samhällsvarelser [...] Framför allt skulle deras beteende kännetecknas av tydlighet, så att de därigenom utsände klara och entydiga signaler till sin omgivning. Lite metaforiskt kan man säga att agerandet uppfattades som ett *tecken* [...]".

saker i offentligheten signalerade förmodligen något i det dåtida samhället, som handlade om både ålder, kön och social ställning.

Butlers betoning av upprepning och repetition ligger väl i linje med arbetets sisyfos-karaktär. Som en av oss skriver i sin delstudie om barnomsorg så bestod detta arbete bland annat i att mata, hålla, vyssja, löska, tvätta, linda, trösta, bära, vaggga, gunga, klä på, sjunga för, stoppa om, hålla varm, förmana, se efter, leta efter, vårda, bota, be för, och begrava.⁴⁷ Det samma gällde för nästan allt tidigmodernt arbete; det var en ständigt upprepning av handgrepp, kroppsrörelser och ordvändningar som kanske var så självklara att man sällan reflekterade över dem. De var självklara just för att de ingick i sociala samspel och gavs mening genom befintliga tolkningsramar.

Butlers betoning av upprepning, repetition och rutin gör, som vi förstår saken, att mängd måste vara en mycket viktig aspekt för förståelsen av hur skillnad skapades och upprätthölls. Om vattenbärande var en syssla som utfördes av unga kvinnor var vi än tittar i det tidigmoderna Sverige så är det ett starkt argument för att denna ständigt upprepade och framförda praktik kopplade vattenbärande till såväl ålder som kön – ett betydligt starkare argument än ett enstaka fall skulle vara.⁴⁸

Utifrån Butlers teoretiska synsätt kan man dra två slutsatser, som får metodologiska konsekvenser. För det första är det viktigt att studera praktiker, eftersom praktiker genom sin performativa sida skapar skillnader, som tillskrivs meningar i samhället. För det andra är det viktigt att studera många praktiker för att upptäcka upprepningar och rutiner men även diskontinuitet och variation.

Det singulära

Tillgång till stora mängder uppgifter är således en uppenbar tillgång för historikern. Samtidigt kan det finnas en risk i detta, om man nämligen i en jakt på det typiska reducerar den mångfald och mångtydighet som alltid finns i mängden. Det finns en risk för att det unika, tidstypiska och lokala i varje enskild situation försvinner. Därmed kan man som forskare gå miste om två saker: dels förståelsen av hur konkreta människor på ett

47. "Feeding, holding, lulling, delousing, cleaning, swaddling, comforting, carrying, cradling, rocking, clothing, singing to, tucking in, keeping warm, admonishing, looking after, searching for, nursing, curing, praying for, burying"; Linda Oja, "Gendered childcare solution in early modern Sweden" (opubl. ms; kommande).

48. Se även Ogilvie (2003) s. 23.

kreativt sätt använde sig av situationen de befann sig i, dels möjligheten att med hjälp av det konkreta, unika fallet upptäcka helt nya samband.

En tradition som särskilt betonat vikten av att historiker drar lärdom av det unika fallet är mikrohistorien (t. ex. Carlo Ginzburg och Giovanni Levi). Som Matti Peltonen argumenterat, ligger det intressanta i det mikrohistoriska perspektivet inte främst i valet att studera en viss nivå (en individ, en by etc.), utan snarare i valet att ta fasta på vad det unika fallet berättar om samhället i stort. I stället för att betrakta makronivån som summan av mikronivåns i sig själva ointressanta detaljer, blir det unika och till och med exceptionella fallet intressant därför att det kan vara en bättre väg till ny kunskap. Det handlar alltså om att ta det unika på stort allvar.⁴⁹

En som med kraft förfäktat synpunkten att det är genom ”det singulära” som historiker upptäcker nya samband är den franske historikern Michel de Certeau. Han ifrågasatte inte andra samhällsvetenskapers strävan att formulera modeller, men såg det som historikerns speciella uppgift att ta fram avvikelser från modellerna;⁵⁰ sannolikt för att det är ett mer effektivt sätt att undersöka modellens relevans.⁵¹ de Certeau framhöll även vikten av att lägga märke till människors aktiva bruk av konkreta situationer, och pekade på olika typer av praktiker. Han intresserade sig slutligen för den teoretiska betydelsen hos rummet, som den punkt där olika förklarande faktorer möts och hakar i varandra (*contingency*).⁵²

Det är det i förstone oväntade och annorlunda som ger oss ledtrådar till ännu oupptäckta samband, enligt de Certeau. Vad kan ligga bakom ett rättsfall där det framgår att en ung dräng hade tilldelats ansvar för ett litet barn? Vad var det i den konstellation av omständigheter, som präglade fallet, som gjorde att drängen gavs ansvaret för barnet? Med hjälp av fallet kan vi kanske frilägga denna konstellation och därmed ter sig fallet inte längre annorlunda. Samtidigt har vi lärt oss något nytt om det dåtida samhället. Men för att kunna förstå betydelsen av det

49. Matti Peltonen, ”Ledtrådar, marginaler och monader”, *Historisk tidskrift för Finland* 85:3 (2000), s. 256–258, 261f. Se även Gunlög Furs resonemang om anomalier som utgångspunkter för historisk forskning; Fur (2009) s. 9f.

50. Peltonen (2000) s. 259.

51. På denna punkt förefaller de Certeau alltså hålla med Karl Popper om vikten av att inom forskning inrikta sig på att falsifiera tidigare teorier.

52. Michel de Certeau, *The practice of everyday life* (Berkeley, Los Angeles & London 1984), s. ix: ”For what I really wish to work out is a science of singularity”.

annorlunda måste vi både ha en idé om vad som var vanligt under denna tid och god inblick i det sammanhang som omgav det som i förstone tedde sig annorlunda. Även utifrån detta synsätt blir alltså mängd viktig, men inte som ett mål i sig utan snarare som en utgångspunkt för nya problematiseringar och nya insikter.

Utifrån de Certeaus teoretiska synsätt kan man dra två slutsatser, som får metodologiska konsekvenser. För det första är det viktigt att studera praktiker, eftersom praktiker vittnar om hur människor aktivt försöker bemästra den situation som de befinner sig i. För det andra är det viktigt att ta det unika fallet på allvar, eftersom det kan vara det bästa sättet att vinna ny kunskap.

Arbete och levnadsvillkor

GaW-projektet är även inriktat på om och hur individers och hushållsmedlemmars levnadsvillkor påverkades av deras arbete. Med levnadsvillkor menar vi ungefär detsamma som det Amartya Sen avser med *capabilities*.⁵³ Sens så kallade "capability approach" skall ses som en kritik av dem, som vill mäta "utveckling" enbart i termer av ekonomisk tillväxt. Eftersom mycket – ja, kanske det mesta som människor behöver – inte kan köpas för pengar, behövs det ett bredare grepp för att kunna ringa in vad ett gott samhälle är. Sens arbeten har därför påverkat den nutida utformningen av ett så kallat Human Development Index.⁵⁴

Bakom höga mått på materiell välfärd kan det nämligen finnas avsevärda inskränkningar i människors friheter, såsom inskränkningar av mänskliga rättigheter, politiska friheter, tillgång till vård och utbildning, deläggande i kollektiva resurser såsom allmänningar och så vidare. Det kan finnas begränsningar i möjligheten att försörja sig men även motsatsen, att arbete är ett tvång och arbetslöshet olaglig.⁵⁵ Dessa inskränkningar kallar Sen "förlust av förmåga", eller *capability deprivation*. Sens eget favoritexempel på en förlust av förmåga är kopplad till inkomst och levnadsstandard i stort. I England under 1700-talet var det enligt Adam Smith vanhedrande och ett tecken på fattigdom att uppträda offentligt utan läderskor (observera att det även här handlar om avläsbarhet!). Fat-

53. Amartya Sen, *Development as freedom* (New York 1999).

54. Se *Feminist economics* 9:2, 9:3 (2003).

55. Se pågående avhandlingsarbete om lösdriveri på 1800-talet av Theresa Johnsson, Uppsala universitet.

tigdomen yttrade sig således inte enbart som låg materiell standard och avsaknad av pengar. Den var inte enbart en funktion av låg inkomst (att inte ha råd med ordentliga skor) utan var även kopplad till olika friheter och ofriheter som var kopplade till varorna (att kunna uppträda med värdighet).

En central komponent i Sens tänkande är alltså att det är viktigt att fokusera på vad människor har frihet att göra. Härigenom får vi nämligen hjälp att identifiera strukturella begränsningar i deras tillvaro. I sin studie av det tidigmoderna Württemberg har Sheilagh Ogilvie till exempel funnit ett samhälle, i vilket många människor systematiskt undanhölls friheten att försörja sig på ett värdigt sätt. Detta fick en rad mycket negativa effekter både för dem som individer och för samhället som helhet. Ogilvie drar själv slutsatsen att problemen berodde på de lokala korporationernas stora makt samt frånvaron av en fungerande marknad.⁵⁶ En annan slutsats man skulle kunna dra är att det var bristen på överordnad statlig kontroll av lokalsamhällellenas mäktiga som var roten till det onda. Hur man än ser på orsakssambanden så är det dock klart att det är människors faktiska möjligheter att agera som vi behöver veta något om. Vi hamnar återigen i slutsatsen att information om praktiker är helt avgörande, i kombination med information om praktikernas sammanhang.

I moderna tillämpningar av Sens synsätt har man ofta identifierat olika typer av parametrar, som antagits samvariera med hög frihet, och man har sedan samlat in uppgifter om dessa parametrar på aggregerad nivå. Förmåga att läsa är en sådan parameter, god tillgång till hälsovård en annan. Det saknas praktiska möjligheter att applicera Sen på detta sätt när det gäller den "för-statistiska" perioden. I stället måste man göra detaljerade närstudier av konkreta situationer där det går att observera vilka möjligheter till försörjning som människor gjorde bruk av, och hur detta påverkade deras levnadsvillkor. Det betyder att man närmar sig ett arbetssätt som starkt påminner om det som de Certeaus rekommenderar.

Frågan är om det inte även för moderna samhällen vore mer ändamålsenligt att arbeta med sådana praktikorienterade detaljstudier. Den mikro-makt, som de Certeau intresserade sig för, kan ju bara observeras

56. Ogilvie (2003).

på denna nivå. Det är också uppenbart att Sens följdfråga – huruvida *agency* leder till ökad makt och självbestämmande (*empowerment*) – sällan kan besvaras enbart med data från aggregerad nivå. GaW-gruppen har kommit fram till att möjligheten att samarbeta var en ofta avgörande *capability* i det tidigmoderna samhället. Arbete i sig ökade inte alltid människors frihet, men samarbeten verkar ofta ha varit medvetna sätt att försöka uppnå ett bättre utfall.

Utifrån Sens teoretiska synsätt kan man dra två slutsatser, som får metodologiska konsekvenser. För det första är det för tidigmodern tid bäst att studera praktiker, eftersom praktiker säger mer om människors levnadsvillkor än andra typer av uppgifter gör. För det andra är det viktigt att inte automatiskt anta att allt agerande är liktydigt med makt över den egna situationen.

Slutord

Vi har i den här artikeln visat hur GaW-projektets tillvägagångssätt – den verb-inriktade metoden och databasen GaW – kan motiveras utifrån epokspecifika förhållanden, källmässiga förhållanden och teoretiska ställningstaganden. I det tidigmoderna samhället arbetade praktiskt taget alla; det vi behöver veta mer om är vad människor gjorde när de arbetade, och om detta vittnar verbuttryck bättre än något annat. De källor som har bevarats innehåller förvisso sådana uttryck, men det är ofta tidsödande att samla in dem och det förutsätter därför ett strukturerat samarbete bland forskarna. Praktiker är också det som hamnar i fokus om man tar fasta på Judith Butlers sätt att betrakta genus, på Michel de Certeaus argumentation för vikten av att observera människors aktiva bruk av situationer, och på Amartya Sens betoning av människors möjlighet att utveckla olika friheter.

Till sist några ord om preliminära resultat. En ståndpunkt som har förfäktats är att historien om kvinnors arbete sedan medeltiden och fram till i dag är en historia om brist på förändring.⁵⁷ Våra resultat pekar redan (vintern 2013) i motsatt riktning: den tidigmoderna perioden skilde sig både från den medeltid som föregick den och från det 1800-tal som följde på den. Vi kommer att visa att processer som statens tillväxt, marknadens expansion samt befolkningstillväxt och befolkningsdif-

57. Judith Bennett, "History that stands still: women's work in the European past", *Feminist studies* 14:2 (1988).

ferentiering var tätt sammanvävda med försörjningsmönster och *capabilities*. Vi kommer att visa att den dominerande könsarbetsdelningen på hushållsnivå var tvåförsörjarhushållet men att detta kunde se ut och fungera på väldigt många olika sätt. Vi kommer att problematisera vad hushållet egentligen var under denna tid. Och vi kommer slutligen att kunna problematisera och utveckla förhållandet mellan försörjningspraktiker och konstruktion av könsskillnad. Att förhållandet var långt ifrån entydigt utgör en spännande bakgrund till 1800- och 1900-talen då könsskillnad verkar ha fått nya betydelser, inte bara vad gäller arbete utan i samhällslivet som helhet.

Practices that make a difference: the verb-oriented method

This article discusses the so-called verb-oriented method and its role in the research project Gender and Work in early modern Sweden (GaW), which is based at Uppsala University. It provides a presentation of the GaW-database, which has been designed to allow analysis according to the verb-method. Finally, the article points out that this method can be combined with a number of different theoretical approaches as long as the focus is on practices. It is therefore compatible with the approaches of e.g., Judith Butler, Michel de Certeau, and Amartya Sen.

Work is defined as “time-use with the purpose of making a living” and the article discusses why data on time-use, or actual work activities, are better suited for research into early modern Swedish working life than other types of data. It shows that activities are usually described in the sources by verb-phrases, and explains how and from what sources verb-phrases are collected and analyzed within the project. In order to allow for generalizations the verb-method presupposes large amounts of data. This is the rationale for the GaW-database, which at present includes around 5000 verb-phrases and 75000 data posts.

Keywords: Sweden, early modern period, gender, history of work, historical method, quantitative analysis, verb-oriented method.